

ГУМАНІСТИЧНИЙ ІДЕАЛ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Досліджується гуманістична концепція поетичної творчості Лесі Українки: взаємозв'язок особистісної, індивідуальної, загальнолюдської основ лірики.

Оригінальністю і художнім новаторством позначене розв'язання проблеми гуманізму у творчій діяльності Лесі Українки. За спостереженням Н.Калениченко, “головне в творчості Лесі Українки, як і в творах... І.Франка, це створення нової концепції людини - сильної, незламної, мужньої...” [1:147].

Образ ліричного героя Лесі Українки створюється шляхом послідовного втілення ідеї прометеїзму. Імпульс до широкого і всеохоплюючого розгортання цієї ідеї в творчості письменниці дала нескореність душі, яка змусила хвору дівчину зробити виклик долі:

Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні! [2:56].

Ця мужня боротьба за життя, за незгасність надії одразу розширила звучання Лесино “Без надії сподіваюсь”, наповнила його загальнолюдським змістом, надала соціальної гостроти. На думку П. Волинського, ліричний герой поезії став “художнім втіленням настроїв, що народжувались і розвинулись у 90-ті роки XIX ст.. як прагнення подвигу в ім'я революційного перетворення дійсності” [3:151]. Вже цей твір поетеси викликає аналогії з шевченківським “Кавказом”, що звеличує непокору прикованого до скелі Прометея, “живущу кров” його серця, яке у відповідь на кару

Знову оживає
І сміється знову [4:295].

“Невільничі пісні” відтворюють рішучий крок ліричного героя Лесі Українки в життя, у вир суспільної боротьби. Нова “огниста” мрія відтіснила зграйку любих “рожевих мрій”, владно запанувала в серці, вказала шлях туди, де “без упину лютує страшна, невсипуща війна” (“Північні думи”). “Кличеш? Я йду!” - це мужня відповідь людини, голос вільного вибору. Так розв'язує Леся Українка проблему свободи особистості. Попереду в її героя - труднощі і пошуки шляхів служіння народу, але не буде безплідних сумнівів та манівців, розриву між особистим і загальним.

Ліричний герой Лесі Українки найповніше розкривається у відвертій розмові з молоддю свого покоління, в активній боротьбі за неї (“Мати невольниця”, “До товаришів”, “Товаришці на спомин”). Викриттям духовного невольництва Леся Українка разом з І.Франком гартувала душі сучасників, виховувала в них ненависть до міщанської самозаспокоєності, прагнення звільнитися від пут рабської моралі.

Історію формування особистості ліричного героя поетеси можна охарактеризувати як шлях моральної підготовки до подвигу, вивірення своїх духовних можливостей. У його душі постійно звучить питання грізного “ангела помсти”:

Чи ти боїшся смерті, кари, мук,
Ти, що була душею завжди вільна?

Вогонь, у якому “жевріє залізо для мечей”, це і є той Прометей вогонь, що готує душу до великого, робить людину здатною перейти немовби в нову духовну якість. Пройти через цей очисний вогонь суджено не всім, і тільки той, хто витримає гарт, гідний життя:

Коли я крицею зроблюсь на тім вогні,
Скажіть тоді: нова людина народилась;
А як зломлюсь, не плачте по мені!
Пожалуйте, чому раніше не зломилась! [2:140].

У сфері особистого прометеївський характер ліричного героя поетеси диктує вимогу безкорисливості, самовідданості в любові і дружбі.

Трагічна лірика циклу, викликаного хворобою і смертю С.Мержинського, - апофеоз жіночої любові:

Стать над тобою і кликнуть до бою
Злую мару, що тебе забирає [5:259].

Це найбільш природний вияв натури, для якої рятувати, гоїти рани, стояти на сторожі життя близької істоти - не подвиг, а невідхильна внутрішня потреба. Породжена розпачем, інтимна лірика Лесі Українки сприймається як гімн жіночому серцю, стійкому в боротьбі за життя коханого, вірному у виконанні гірких заповітів. Напружена і болюча, ця поезія водночас світла, урочиста, сповнена гуманності, торжества любові.

Леся Українка послідовно втілює у творчості новий погляд на людину, згідно з яким “ні в природі, ні в житті немає нічого, що було б саме по собі, так би мовити по праву народження, другорядним”. Письменниця переконана, що кожна особистість суверенна, що кожна людина, якою б вона не була, є героєм для самої себе і часиною середовища по відношенню до інших... [2:253].

Саме з таким поглядом на людину (Лесю Українка вважала його головною ознакою демократизму в письменстві) пов'язана постійна сконцентрованість поетеси на проблемі гармонійного розвитку особистості її мрії про те, щоб людина могла "своїм життям до себе дорівнятись".

Характер світовідчуття диктував героїчно-романтичне розв'язання проблеми особи, приковував увагу до незвичайного. Так, звеличення лицарських подвигів у середньовічних романах дало поштовх до переосмислення концепції прекрасного й величного (поезія "Мрії"). Леся Українка різко міняє сам ракурс зображення, утверджує нові цінності, нову точку зору на честь і гідність людини. В її зображенні величним постає не гордий переможець, а беззбройна бранка, чия нездоланна духовна сила виявляється у сміливій відповіді напаснику:

Ти мене убити можеш,
Але жити не примусиш [2:160].

Трагедія нездійсненого життя розкривається в "Забутій тіні". "Безсмертна пара Данте й Беатріче" не затмарила в очах поетеси непоміної, безмовної, неуславленої співцями "тіні" - дружини Данте. Визначаючи ідейне спрямування твору, О.Бабишкін і В.Курашова вказують: "В образі жінки-трудівниці, вірного друга, ніжнього, бачить Леся Українка справжню жіночу красу" [6:174].

У згаданій поезії відчувається властиве поетесі захоплення непоказним, суто жіночим героїзмом любові й відданості, героїзмом мовчазного страждання сильної і гордої душі. Однак типова життєва ситуація, осмислена через долю жінки Данте, не тільки не має нічого спільного з етичним ідеалом Лесі Українки, а й протилежна йому:

Так вірна тінь! А де ж її життя,
Де ж власна доля, радощі і горе? [2:130].

М.Рильський підкреслив, що в пильній увазі до "забутої тіні" виявляється "характерна для Лесі Українки хвилююча людяність" [7:255]. Сильним акордом звучить у поезії невіддільний від гуманізму автора протест проти нівеляції особистості, ідея повноцінного людського життя.

Цю ж тему Леся Українка розробляє в "Жіночому портреті". Створюючи психологічний портрет інтелігентної жінки, вона прагне осмислити діалектику зв'язків між категоріями свободи і залежності, особистого щастя і творчого покликання. Письменниця вільно прочитувала найглибші таємниці душі сучасниці, яка нерідко розв'язувала складні колізії життя в душі Джемми Донатті. Зречення власної індивідуальності заради кохання - це, за Лесею Українкою, слабкість, втрата частки своєї душі. Проте портрет жінки, котра "душу продала, свій хист і розум віддала в неволю", виписаний без властивих поетесі різких інтонацій, обвіяний тим самим співчутливо-лагідним, гуманним почуттям, що й "Забута тінь".

Глибинний гуманізм Лесі Українки виключав категоричність в оцінці компромісних розв'язань проблем особистого життя. Письменниця розуміла, що відмова від особистого також збіднює людину, глибоко ранить душу. Ідеалом Лесі Українки була гармонія людини і світу, розквіт людської індивідуальності у всіх сферах її буття. В "Жіночому портреті" поетеса торкнулася того складного комплексу філософських і морально-етичних проблем, які різнобічно й повно розв'язуються в її драматургії, передусім в "Лісовій пісні" та "Камінному подарі".

Звеличення особистісного, індивідуального начала в людині, - а в Лесі Українки це передусім гуманістичне начало, - вимога часу. І для його здійснення були необхідні новий підхід до слова і нові засоби вивільнення його внутрішньої енергії. Велика українська поетеса цього й досягла в своїй титанічній творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Калениченко Н.Л. Українська література XIX ст.: Напрями, течії. - К.: Наукова думка, 1977. - 316 с.
2. Українка Леся. Зібрання творів у 12-ти т. - К.: Наукова думка, 1976. - Т.1. - 446 с.
3. Волинський П.К. Основи теорії літератури: Вступ до літературознавства. - К.: Радянська школа, 1967. - 366 с.
4. Шевченко Т. Твори: В 5-ти т. - К.: Дніпро, 1978. - Т.1. - 372 с.
5. Українка Леся. Зібрання творів у 12-ти т. - К.: Наукова думка, 1976. - Т.12. - 693 с.
6. Бабишкін О., Курашова В. Леся Українка: Життя і творчість. - К.: Видавництво художньої літератури, 1955. - 478 с.
7. Рильський М.Т. Лірика Лесі Українки // Статті про літературу. - К.: Наукова думка, 1980. - 255 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.12. 2000р.

Козубенко Л. М. Гуманістичний ідеал в творчості Лесі Українки.

Исследуется гуманистическая концепция поэтического творчества Лесы Украинки: взаимосвязь личностного, индивидуального, общечеловеческого начал лирики.

Kozubenko L. M. Humanistic Ideal in Lesya Ukraïnka's Literary Works.

In he article the conception of Lesya Ukraïnka's poetic work (interaction of personal, individual and humanistic grounds of lyrics) is investigated.